

Prof. zw. dr hab. Piotr Mickiewicz
Akademia Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte

**RECENZJA KSIĄŻKI: JUSTYNA ZAJĄC (2016),
*POLAND'S SECURITY POLICY. THE WEST, RUSSIA,
AND THE CHANGING INTERNATIONAL ORDER*,
PALGRAVE MACMILLAN, LONDON, SS. 226.**

Brytyjskie wydawnictwo Palgrave Macmillan wydało w roku 2016 monografię Justyny Zajęc pod tytułem *Poland's Security Policy. The West, Russia, and the Changing International Order*. Bez wątplenia jej treść, sposób prezentacji problemu oraz fakt wydania w języku angielskim i poza granicami kraju określają jej znaczenie. Pomijając zawartość merytoryczną, której oceny dokonam w dalszej części recenzji, może ona odgrywać rolę instrumentu upowszechniania wiedzy o Polsce i jej polityce w wymiarze międzynarodowym. Warunkiem jest sposób prezentacji problemu badawczego, w sposób pozwalający na jego zrozumienie przez badaczy, dla których Rzeczpospolita nie stanowi głównego centrum zainteresowań naukowych. Kierując się tym założeniem, stwierdzam, że przyjęty problem badawczy umożliwia takie wykorzystanie ocenianej publikacji. Justyna Zajęc za główny problem badawczy przyjęła określenie wpływu procesów międzynarodowych, toczących się w latach 1990–2015, na kształt polskiej polityki międzynarodowej. Przeobrażenia ładu międzynarodowego stanowią tło autorskich rozważań nad kształtem polskiej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Zastosowane podejście pozwala także na zaprezentowanie procesów dostosowania tej polityki do realiów międzynarodowych, przy równoczesnym uwzględnieniu konieczności dbania przez państwo polskie o najistotniejsze interesy narodowe.

Teza wyjściowa ocenianej monografii sprowadzona jest do stwierdzenia, iż Polska postrzega swoje bezpieczeństwo w kontekście niwelowania zagrożeń militarnych, a za potencjalnego agresora uznaje Rosję. Dominujący w polskiej polityce paradygmat realistyczny powoduje, że głównymi aktorami stosunków międzynarodowych są państwa i ich zdolność do kreowania ładu międzynarodowego w wymiarze globalnym i regionalnym. Polska polityka budowana jest więc w kontekście oceny wpływu na kształt regionalnego, środkowoeuropejskiego, ładu międzynarodowego innych graczy międzynarodowych, zwłaszcza Rosji. Zasadniczym celem tej polityki jest więc reagowanie na rzeczywiste lub przewidywane działania polityczne państwa rosyjskiego, zmierzające do niwelowania negatywnych przeobrażeń regionalnego ładu międzynarodowego. Podejście to powoduje, że w ocenianej monografii dominuje koncentracja na dotychczasowym stanie badań, ukształtowanych podejściach, ocenie ich specyfiki i analitycznej użyteczności, w warunkach zmieniającej się rzeczywistości politycznej. Przedmiot badań i analiz został więc dobrze dobrany. Przyjmując bez zastrzeżeń powyższe założe-

nie, chciałbym jednak podkreślić brak – w treści monografii – oceny zasadności tego, dominującego w polskiej polityce przekonania. Rozumiem, że Justyna Zając prezentuje polską politykę bezpieczeństwa, taką jaka jest. Jednak krytyczna ocena zasadności założeń wyjściowych polskiej strategii bezpieczeństwa mogłaby poszerzyć spektrum analiz i sprowokować do dyskusji. W opinii autora niniejszej recenzji trendy, jakie występują w środowisku międzynarodowym, są zasadniczą determinantą polityki państwa średniej wielkości (średniego potencjału). W kontekście polskim ich wpływ warunkowany jest dodatkowo przez położenie geopolityczne i rolę regionu w polityce mocarstw globalnych. Powyższe czynniki powodują, że państwo polskie swoje bezpieczeństwo powinno sobie zapewniać poprzez oddziaływanie międzynarodowe, ukierunkowane na tworzenie i efektywne funkcjonowanie ponadnarodowego kompleksu bezpieczeństwa. Sposób jego funkcjonowania warunkuje zarówno istniejący porządek międzynarodowy, jak i sposób kreowania i realizacji prowadzonej przez państwo polityki bezpieczeństwa. Musi być ona dostosowana do realiów politycznych, w tym odnosić się do regionalnych i globalnych procesów polityczno-gospodarczych, oraz pozwalać na umiejętne wkomponowanie narodowych celów strategicznych w koncepcje oddziaływania międzynarodowego kompleksu bezpieczeństwa.

Kreśląc te słowa, podkreślam, iż są one bardziej zaproszeniem do dyskusji nad generalnymi założeniami polskiej polityki bezpieczeństwa niż krytyką omawianej monografii. Jest ona rzetelną i pełną prezentacją uwarunkowań, jakie determinowały i determinują kształt polskiej polityki bezpieczeństwa, której główne założenia zostały zawarte w kolejnych dokumentach strategicznych. Ramy czasowe monografii to lata 1989–2015, co powoduje, że zasadne było zastosowanie układu problemowo-chronologicznego. Wynika on także z innego założenia badawczego, jakim jest teza, iż porządek międzynarodowy po roku 1990 znajduje się w fazie kształtowania, ale możliwe jest wyodrębnienie kilku okresów. Justyna Zając wyróżnia trzy takie okresy i na ich tle dokonała analizy polskich koncepcji polityki bezpieczeństwa, zwłaszcza jej celów, metod ich osiągnięcia oraz oceny wykorzystywanego instrumentarium. Wyodrębnione okresy, czyli rozpadu układu bipolarnego (1989–1991), ery *Pax Americana* i powrotu do porządku wielobiegunowego, determinują w największym stopniu strukturę monografii. Trzy z pięciu rozdziałów wprost odnoszą się do tego podziału, pierwszy zaś (*Post-Cold War Determinants of Poland's Security Policy*) stanowi wprowadzenie do tematyki. Opracowanie zawiera także odniesienie do sytuacji na Ukrainie i – co istotne – do zmiany polskiej polityki bezpieczeństwa, w postaci skoncentrowania się na budowie samowystarczalności obronnej i próbach wzmocnienia militarnej roli zasadniczego dla bezpieczeństwa państwa kompleksu bezpieczeństwa (NATO). Każdy z rozdziałów ma bardzo dobrze skonstruowaną i logiczną strukturę wewnętrzną. We wstępie określono cele badawcze, omówiono wykorzystywane metody badawcze i podejścia teoretyczne. Poszczególne rozdziały stanowią osobne części, lecz zostały ze sobą bardzo dobrze powiązane, co jest także konsekwencją układu chronologiczno-problemowego.

Autorka w toku prowadzonych analiz uznała, że zmiany porządku międzynarodowego stanowią istotną determinantę kształtu polskiej polityki bezpieczeństwa. W istotny sposób zarówno współkształtowały one jej cele horyzontalne, jak i wpływały

na formułę prowadzonych działań i wykorzystywane instrumentarium. Trudno nie zgodzić się z tym twierdzeniem. Lata 1989–1993 to okres prowadzenia klasycznej bridging strategy, co wynikało nie tyle z kształtu polskich interesów narodowych, ile funkcjonowania Polski w szarej strefie bezpieczeństwa. Strefie, co do której państwa Zachodu nie posiadały skryształizowanych koncepcji oddziaływania, a dotychczasowy hegemon nie był w stanie jej kontrolować. Zgadzając się w pełni z tezami i konkluzjami Justyny Zajac, uważam, że zmarginalizowała nieco wagę praktycznej realizacji zapisów traktatów CFE i CFE 1 A¹. Wydaje się, że znaczenie oczekiwania polityków amerykańskich i państw zachodniej Europy w odniesieniu do praktycznej realizacji tych zapisów, zarówno przez kraje tworzące Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, jak i pozostałych członków Układu Warszawskiego, determinowały kształt polityki wobec regionu Europy Środkowej. Każde działanie polityczne wobec tego regionu postrzegane było właśnie w kontekście potencjalnej reakcji Rosji, w postaci zmiany stosunku do wprowadzanych procesów rozbrojeniowych. Właśnie próby rewizji zapisów traktatowych przez Rosję stały się jedną z przyczyn zmiany amerykańskiej polityki do kwestii podjęcia współpracy militarnej z państwami strefy buforowej, a w końcu także do rozszerzenia NATO – przyczyną nie najważniejszą, ale mającą wpływ na tę decyzję. Pozwoliło to na zastosowanie w polskiej polityce strategii bandawgoningu, w której rolę silnego partnera miał odgrywać Pakt Północnoatlantycki. Justyna Zajac bardzo szeroko omawia konsekwencje realizacji tej strategii, chociaż koncentruje się na ukazaniu roli rosyjskiej polityki, a zwłaszcza faktu sukcesywnego zwiększania pozycji międzynarodowej Federacji Rosyjskiej oraz bezwzględного dążenia przez nią do uzyskiwania celów strategicznych. Mniejszą wagę przykładą do procesów dostosowywania polskiej polityki do celów politycznych NATO, a zwłaszcza Stanów Zjednoczonych. Podejście takie ułatwia jednak ukazanie roli rosyjskiej polityki jako czynnika w największym stopniu określającego kształt polskich koncepcji bezpieczeństwa. Na tym tle Autorka ukazuje także zmianę podejścia polskich władz do pojęcia samowystarczalności obronnej i uznania, iż państwo polskie powinno posiadać militarne zdolności do odstraszenia i powstrzymywania potencjalnego agresora, za którego uznano Federację Rosyjską.

Reasumując powyższe rozważania nad monografią *Poland's Security Policy. The West, Russia, and the Changing International Order*, stwierdzić należy, iż jest to książka udanie ukazująca uwarunkowania zewnętrzne polskiej polityki bezpieczeństwa. Jej niezaprzeczalną zaletą jest usytuowanie problematyki bezpieczeństwa w teorii polityki zagranicznej i polityki bezpieczeństwa oraz ukazanie ewolucji tej polityki w kontekście zmieniającego się porządku międzynarodowego. Justyna Zajac przedstawia, w jaki sposób państwo o średnim potencjalnie może wykorzystywać dostępne instrumenta-

¹ Traktat CFE – o konwencjonalnych siłach zbrojnych w Europie, zawarty 19 listopada 1990 r. w Paryżu. Stronami był Pakt Północnoatlantycki i Układ Warszawski. Umowa CFE 1 A to jego uzupełnienie odnoszące się do pułapów stanów osobowych sił konwencjonalnych armii państw europejskich Europy. Jego zasadnicze regulacje to uznanie, iż sumaryczny stan sił konwencjonalnych państw tworzących obydwie bloki będzie równy, a sposób dyslokacji jednostek zwiększy poziom wzajemnego zaufania i zniweluje możliwość prowadzenia działań agresywnych. Rozłożony na lata proces zakładał zarówno wycofanie sił w głąb własnych terytoriów, jak i likwidację nadwyżek uzbrojenia konwencjonalnego

rium, w jaki sposób należy dostosowywać sposób osiągania swoich celów strategicznych w określonej sytuacji zewnętrznej. Potencjalnemu czytelnikowi, zwłaszcza studentowi, analiza treści tej publikacji pozwoli lepiej zrozumieć zawilosci myśli teoretycznej. Fakt, iż monografia została napisana w języku angielskim, sugeruje, iż jest ona kierowana do czytelnika zagranicznego. Ma więc odegrać rolę publikacji upowszechniającej polskie stanowisko w kwestii kreowania ładu międzynarodowego. Taki cel wydania niniejszej publikacji niweluje znaczenie uwag, które zawarłem w recenzji. Wskazywanie na kilka faktów, doskonale znanych i opisanych w zachodnich publikacjach, nie wnosi nic nowego czy odkrywczego dla czytelnika z USA czy Europy Zachodniej. Natomiast ukazanie sposobu postrzegania rosyjskich działań w Europie Środkowej i Wschodniej jako zagrożeń dla bezpieczeństwa Polski ma walor nowości.. Szeroki kontekst oceny rosyjskiej aktywności pozwolić może zachodniemu czytelnikowi na lepsze zrozumienie reakcji polskich władz, nawet tych, które politycy europejscy uznają za nadmiernie emocjonalne czy nieracjonalne.